

KİTAP TANITIMI

Taşkent Defteri

(Cümle Yayınları, Ankara, 2016, 472 sayfa)

Nurçin YILDIZ DUMAN¹

Faruk Uysal'ın *Taşkent Defteri* isimli kitabından yakın zamanda haberdar oldum. Kitapla ilgili bir değerlendirme yazısı yazmam teklif edildiğinde hiç düşünmeden kabul ettim. Çünkü *Taşkent Defteri* şimdiye kadar bir TİKA Koordinatörü tarafından yazılan ilk anı kitabı olma özelliği taşıyor.

Eskimeyen bir yöntem olan kalkınma yardımları Türkiye'nin içinden geçmekte olduğu sürece en iyi karşılık gelen işbirliği modelidir. Çünkü bu model diğer ülke ve topluluklarla çok kanallı ilişkiler kurmada olağanüstü bir kuşatıcılığa sahiptir. Bundan dolayı kalkınma yardımları son yıllarda Türk dış politikasının yaslandığı önemli bir sacayağı konumuna yükselmiştir. Bununla birlikte ironik olarak diplomasinin sınırlı alanı ile karşılaştırıldığında kalkınma işbirliğinin eğitim, sağlık, su ve sanitasyon, idari ve sivil altyapılar, tarım, ekonomi, çevre vb. olmak üzere sayısız alanda var olmak için en kullanışlı araçlardan biridir. Bu bakımdan TİKA Koordinatörleri tarafından bizzat mimarı oldukları bu sürecin kayda dökülmesinin hatırat yazmanın çok ötesinde anlamları olacağı muhakkaktır. Hatta bunu milli bir sorumluluk olarak nitelendirmek hiç de mübalağa olmaz. Hemen her sektörde projeler gerçekleştiren TİKA Koordinatörleri bir bakıma ülkemizin bütün bu alanlarda elçisi konumundadır. Dolayısıyla Koordinatörler tarafından ortaya konulacak bilgi ve vizyonun ülkemizin önünü daha da açacağı çok açıktır.

Faruk Uysal'ın Özbekistan notlarının yer aldığı kitabı bir öncü olarak değerlendirmek gerekir. Uysal, Nisan 2004-Haziran 2006 döneminde TİKA Koordinatörü olarak Özbekistan'da görev yaparken günlük şeklinde notlar tutmuş, 2016 yılında bu notlar Cümle Yayınları tarafından *Taşkent Defteri* adıyla kitap olarak basılmıştır.

¹ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, n.yildiz@tika.gov.tr

Taşkent Defteri şekil olarak kısa ve ilgi çekici başlıklardan oluşuyor. Bu da kitabın keyifle okunmasını sağlıyor. Sadece başlıklara göz atmakla bile Taşkent'e Özbekistan'a dair fikir edinmek mümkün gözüküyor. Bu arada sadece başlıkların yer aldığı kısmın toplam 6 sayfaya yayıldığını da hemen kaydedelim.

Kitabı birçok açıdan tarihe düşülmüş önemli bir kayıt olarak değerlendirmek gerekiyor. Zira bağımsızlığın ilk yıllarında Özbekistan örneğinden yola çıkarak Orta Asya ülkelerinin durumuna ışık tutuyor. Aslında Faruk Uysal'ın izlenimleri üzerinden bu dönem Türkiye açısından genel bir keşfetme süreci olarak da tanımlanabilir.

Kitapta Faruk Uysal'ın TİKA Koordinatörü olarak bulunduğu zaman diliminde TİKA'nın projelerine ilişkin bilgiler de yer alıyor. Bu projeler incelendiğinde Türkoloji projelerinin ağırlıklı olduğu görülmektedir. TİKA'nın 1992 yılında Türk Cumhuriyetleri ile bağları güçlendirmek amacıyla kurulduğu göz önünde bulundurulduğunda Türkçenin desteklenmesine yönelik projelerin bizatihi TİKA'nın kuruluş amacı ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu amaçla TİKA tarafından yürütülen Türkoloji çalışmaları kapsamında farklı ülkelerde onlarca proje hayata geçirilmiştir.

Faruk Uysal'ın notları geçmişten günümüze yaşanagelen sorunları da ifşa etmektedir. Özellikle projelerle bağlantılı olarak ortaya çıkan sorunları okurken ikili ilişkileri geliştirmek mi zor yoksa bu ülkede proje gerçekleştirmek mi diye kısa bir kafa karışıklığı yaşanabiliyor. Mesela eğitim amacıyla Türkiye'ye gönderilmesi düşünülen bir adayın babasından dolayı proje akim kalır (s.253). Bir başka örnekte Türkiye'den Taşkent gümrüğüne gelen kitaplar konusunda yaşanan sorunlar anlatılmaktadır (s.321). Yine kadınların kurduğu bir sivil toplum kuruluşu olan Mohlarayım Merkezi ile işbirliği sorgulamalara maruz kalmıştır (s.371). UNDP ile işbirliğinde Karakalpakistan'a yönelik bir proje bağlamında başkent Nukus'a ziyarete izin verilmemiştir. Yazar bu duruma "yaptığım şeyler Özbek yetkililer tarafından takdir edilmeyecekse ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine değil de bozulmasına yol açacaksa bana ne Karakalpakistan'ın başkentine 270 km uzaktaki bir köyden!..." (s.323) diyerek isyan etmiştir.

Bütün bu bilgiler bize TİKA Koordinatörlüğünün ne kadar kritik bir görev olduğunu gösteriyor. Zira gelişmekte olan ülkelere çıplak gözle görülmesi zor dengeler ve hesaplaşmalar sözkonusu olabiliyor. Bunun yanında en önemli mesele iktidarı korumak olduğunda bütün devlet erki

bu doğrultuda yapılandırılmış olabiliyor. Bu durumda kraldan fazla kralcı savunmacı reflekslerle karşılaşmak olağan hale geliyor. Bunun yanında aktörlerin devlet nezdindeki konumlarına ilişkin farklı algılamalar da söz konusu olabiliyor. Ancak buna ilişkin şeffaflık olmadığı için bu durum pozisyon belirlemeyi zorlaştırıyor. Bundan dolayı koordinatörlerin bilgiye dayanan ama sezgileri de kuvvetli, farklı diyalog kanalları arayan ve kurabilen, psikolojik olarak çabuk pes etmeyen ancak yeni durumlara kolaylıkla adapte olabilen ‘bilgeler’ olması gerekiyor.

Görev yapılan ülkede önemli bir konuyu fark edip sahiplenmek ve onu proje haline getirmek de kuşkusuz başarılı bir Koordinatörün vasıfları arasında yer alıyor. Bunu *Taşkent Defteri*'nde Göktürk sikkelerinin serencamını okurken daha iyi anlıyoruz. Hikâye Faruk Uysal'ın Dr. Gaybullah Babayar ile tanışması ile başlıyor. Kendisi Göktürkler üzerine kişisel merakı olan biridir ve bu konuda akademik çalışmalar da yapmaktadır. Dr. Babayar sohbet sırasında Orta Asya'nın her yerinde Göktürkler döneminde ‘darp’ olunan paralar bulunduğunu ve bunlardan kendisinde de olduğunu söyler (s.239). Bunun üzerine Faruk Uysal Göktürkler dönemiyle ve bu döneme ait sikkelerle yoğun bir şekilde ilgilenmeye başlar. En sonunda konu proje haline getirilir. Buna göre Dr. Babayar tarafından Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya Federasyonunda bulunan sikkeler, fotoğraflanarak tespit edilecektir. TİKA Başkanlığı tarafından da proje onaylanır ve çalışmalara başlanır. Bu çalışma 2007 yılında *Göktürk Sikkeleri Kataloğu* adıyla TİKA tarafından kitap haline getirilip yayınlanır. Bu bize şahsi ilgi, merak, takip ve sahiplenmenin kurumlar ve ülkeler için nasıl önemli kazanımlara dönüşebileceğini göstermektedir. Özellikle de Özbekistan'ın müşterekler temelinde birlikte hareket etme konusunda gösterdiği tereddütler dikkate alındığında bizatihi Özbek bir araştırmacıya ortak tarih ile ilgili böyle bir çalışma için destek olunması kayda değerdir.

Faruk Uysal kişisel hobi ve desteklerini de somut çıktılara dönüştürmekte başarılıdır. Öncelikle kendisinin şair olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Kitabın girişinde verilen tanıtım yazısına göre şiirleri muhtelif dergilerde yayınlanmıştır. Bunun yanında iki şiir kitabı ile bir şiir kitabı çevirisi bulunmaktadır. Taşkent'te görev yaptığı sırada bir gün şair Faruk Uysal'ın yolu genç bir Özbek şair olan Abdullatif Abdullaev ile kesişir. Taşkent Defteri'nde “Abdullatif’le” adını taşıyan başlıklardan anladığımız kadarıyla daha sonra iki şair sürekli olarak biraraya gelir. Bu sürekliliği sağlayan da Faruk Uysal'ın Özbekçeye tercüme etmesi için Abdullatif’e her seferinde

bir Türk şairinin 15'er şiirini vermesidir. Bu şairler Nazım Hikmet, Necip Fazıl, Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Fazıl Hüsni, Attila İlhan, Cemal Süreya, Sezai Karakoç, Cahit Zarifoğlu ve İsmet Özel'dir. Sosyalizmin etkili olduğu bütün ülkelerde olduğu gibi Özbekistan'da da Türk şairler arasında neredeyse sadece Nazım Hikmet'in adı bilinmektedir. Dolayısıyla Faruk Uysal'ın farklı dünya görüşlerine sahip şairlerin şiirlerini tercüme ettirmesi önemlidir. Bir bakıma çağdaş Türk şiiri antolojisi olan bu çalışma daha sonra TİKA'nın desteğiyle *On Şairden Onar Şiir* adıyla kitap olarak yayınlanmıştır.

Taşkent Defteri'nde insan portreleri yanında tarih, kültür, edebiyat, sanat, doğa, siyaset, ekonomi ve şehre dair bilgiler içiçe yer alıyor. Mesela kitaptan Taşkent'te bir Ali Şir Nevai Müzesi bulunduğunu öğreniyoruz. Müzede bulunan eserler arasında Nevai'nin kendisine ait "Zincire Vurulmuş Aslan" minyatürü de yer alıyormuş. Ülkemizde batıdaki müzelerle işbirliği yapılıyor. Bu sayede önemli ressamların tablolarını görme fırsatı buluyoruz. Keşke diğer ülkelerle de böyle alışverişler yapılabilse ve buna TİKA aracılık etse! *Taşkent Defteri*'nde insan portrelerine de yer verilmiş. Mesela Sovyetler Birliği döneminde "Sibernetiğin Babası" olarak tanımlanan Vasil Kabulov'un Özbekistan'da nasıl ihtiyaç duyulmayan bir bilim adamı haline geldiğini derin bir hüznle öğreniyoruz.

Kitaptaki bilgiler okuyucu için Özbekistan'a dair ilginç keşifler yapma imkânı da sunuyor. Mesela tarihi bir kent olan Taşkent'te tarihi eser bulunmaması 1966 yılında yaşanan depremden kaynaklanıyormuş (s.40). Yine bir yerde pazardan kirazın değneğe sarılı olarak satın alındığını ve bunun aynı zamanda eski bir Anadolu geleneği olduğunu öğreniyoruz (s.39). Muhtemelen göçlerle Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen bu kültür Anadolu'da zamanla unutuldu, Orta Asya'da ise hala yaşamaya devam ediyor. Bir başka yerde kebabın preslenmiş taş kömüründe pişirildiğini öğreniyoruz. Hatta bu durum mideden uzun süre kömür kokusu gelmesine yol açıyormuş (s.71). Kitaptan o dönemde Coca Cola'nın Özbekistan'da satışının yasak olduğunu da öğreniyoruz. Hatta bir Türk marketinde denetim yapılırken beş kasa Cola bulunmuş ve yasak mal satmaktan dolayı yaklaşık 17 bin dolar para cezası kesilmiş (s.87). Özbekistan'da mercimeğin bilinmediğini öğreniyoruz (s.176-177). Özbeklerin hem selam verirken hem de alırken "Esselamu Aleykum" demelerine de şaşırıyoruz (s.45). Kitapta kelimelerin farklı kullanımına dair örneklerle de yer verilmiş. Mesela Özbekçe'de bütün isimler -lar çoğul eki ile kullanılıyor. Buna göre "meyveler" "meyvalar" oluyor. "Haberler" yerine "ahbaratlar" kullanılıyor. (s.61). Böylece hepimizin aşına olduğu kelimelerin

farklı coğrafyalardaki değişim ve dönüşümüne şahitlik ediyoruz. Değişen ve dönüşen sadece dil değildir. Taşkent'te Kore kökenli ama adı Nataşa olan Ortodoks inancına mensup bir emlakçı ile tanışıyoruz (s.212). Emlakçı Nataşa gibi daha binlercesinin olduğunu hayretle öğreniyoruz. Bu insanların elem verici hikâyesi iki satıra sığmayacak kadar büyük.

Kitapta birçok fotoğrafa yer verilmiş. Fotoğraflar çoğunlukla Taşkent ve Semerkant ile Buhara, Hive ve Şehrisebz'den tarihi eserlere ait görüntüleri içeriyor. Bunun yanında Kostruba'ya ait muhtelif içerikte fotoğraflar ile Çarvak'ta piramit oteller, Kızıl Kum Çölü, Pazar'dan insan manzaralarının yer aldığı fotoğraflar da mevcut. Özbek şair Gafur Gulam ve Nazım Hikmet'e ait 1958 tarihli bir fotoğraf ise iki ülkeden iki ünlü şair arasında sosyalizm üzerinden kurulan yakın dostluğa tanıklık ediyor. Kitapta insan portreleri ile yazarın kendisine ait pozlar da bulunuyor. Bunun yanında Taşkent'te TİKA Ofisi ile TİKA tarafından gerçekleştirilen projelere ilişkin fotoğraflara da yer verilmiş. Siyah-beyaz olduğu için görüntüler çok net olmasa da genel olarak fotoğrafların kitaba kısmi bir zenginlik kazandırdığı söylenebilir.

Diğer taraftan bu keşfetme sürecinin olağanüstü zor koşullarda cereyan ettiğini kitaptan bir kere daha anlıyoruz. Zira o yıllarda TİKA tarafından araba olarak 89 model kiralık Murat 124 kullanılmaktadır (s.53). TİKA temsilciliği ise Faruk Uysal tarafından "TİKA bir teknik yardım kuruluşu ama mevcut ofisiyle Taşkent'te kendisi yardıma muhtaç bir görünüm arz ediyordu" (s.47) diye tanımlanan bir yerdir. Faruk Uysal'ın ilk işlerinden biri, ofisi modern bir ticaret merkezine taşımak olacaktır. Bu satırlar Türkiye'ye dair ilgi çekici bir okuma yapmamıza da fırsat veriyor. Her şeyden önce cesur bir ülkeyiz, bu açık. Beklemeyi sevmiyoruz. İçinde iddia barındıran bir tevazuya sahibiz. Birlikte büyümeye inanıyoruz. Ancak bu şekilde büyük olunacağını biliyoruz. Neticede bugün TİKA'nın 56 ülkede birçoğu kendisine ait modern binalarda 58 ofisi bulunuyor. Başka söze gerek var mı?

Yazarın kalemi aynı zamanda entelektüel bir birikimi da yansıtıyor. Kitapta birden bire karşınıza kuşatıcı analiz ve yorumlar ile yapılandırılmış edebi cümleler çıkabiliyor. Mesela bir yerde Kırım Tatarları üzerinden Sovyetler Birliği coğrafyasının aslında sürgün halklar coğrafyası olduğu gerçeğiyle bir kez daha yüzleşiyoruz (s.359). Yazar, bir yerde iki ülke arasındaki yakın bağlara işaret ederken Türkiye'de birçok insanın isminin Timur, birçok insanın soy isminin Özbek olduğunu, Taşkent adında köylerimizin kasabalarımızın olduğunu, İstanbul'daki Özbek tekkesinin yüzyıllarca manevi hayatımızda önemli bir yer tuttuğunu (s.137) belirtiyor.

Tek tek bunlar hepimizin bildiği şeyler. Ancak bu bilgilerin toplu olarak verilmesi yazarın farkındalığını gösteriyor ve insanda garip bir şaşırma etkisi yaratıyor.

“Özbekçe ve Yeni Özbek Alfabeti” başlıklı bölümde ise Sovyetler döneminde Özbekçe ve Türkçe arasına da demirden bir perde çekildiğini öğreniyoruz. Yazar bu durumu üç cümleyle özetliyor: “Ruslar, Kiril alfabetini Özbekçeye uyarlarken, Taşkent şivesini esas almışlar. Taşkent şivesi de Farsçaya yakın ve Türkiye Türkçesine uzak bir şive. Örneğin buradaki önemli şivelerden biri olan Harizm şivesi, bizim Türkçemize daha yakın” (s.61). Diğer taraftan edebi Özbekçenin ise Türkçeye daha yakın olduğunu öğreniyoruz (s.36). Bu durum muhtemelen Sovyetler döneminde günlük konuşma dilinin Rusçanın etkisine maruz kalmasından kaynaklanıyor.

Sonuç olarak kitapta Özbekistan’a dair buna benzer daha birçok bilgiye yer veriliyor. Farklı bir ülkeye dair genel bilgi, gözlem, anı ve izlenimlerin yer aldığı günlük formatında yazılan 472 sayfalık bir kitaba ilişkin değerlendirme yazmak çok kolay değildir. Zaten bu yazının amacı kitap tanıtımından daha ötesini hedefliyor: Şahsen *Taşkent Defteri*’nin yazarını tanımıyorum. Bu kitap sayesinde ‘düşünen’ bir insanın dünyasını tanıma imkânı buldum. Bu bakımdan kitap oldukça ufuk açıcudur. Ancak benim için *Taşkent Defteri*’ni değerli kılan, kitabın TİKA Koordinatörlüğü yapmış biri tarafından yazılmış olmasıdır. Yaşadığımız zamana “bilgi çağı” diyoruz. Bilginin yolu ise okumak ve yazmaktan geçiyor. Hafızasını kaybeden insanların trajik hayatlarına hepimiz esef ediyoruz. Kurumlar sözkonusu olduğu zaman hafıza kaybı gibi ifadeler sanırım biraz soyut kalıyor. Yani bunun ne demek olduğunu tam olarak kavrayamıyoruz. Hâlbuki hafıza neredeyse var olmanın kendisidir. TİKA gibi yurtdışına yönelik çalışmalar yapan bir kurumun hafızası ise ancak dışardan bir bakışla tamamlanabilir. Buna yönelik olarak resmi içerikli birçok rapor ve bilgi notu hazırlanıyor. Birçok haber yayınlanıyor. Ancak gayr-ı resmi düzeyde bilgi paylaşımı sınırlı kalıyor. Umalım ki Faruk Uysal’ın *Taşkent Defteri* Herat’tan Priştine’ye, Beyrut’tan Bakü’ye kadar uzanan coğrafyada nice defterlerin yazılması için ilham kaynağı olsun.